

MATN TAHLILIDA GERMENEVTIKA

Tursunova Odina Azimjonovna

University of economics and pedagogy Filologiya kafedrasida dotsenti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 02.07.2024
Qayta qabul: 05.07.2024
Saytda mavjud: 08.06.2024

Muallif (lar)
O.A.Tursunova

Muallif bilan aloqa

odinaxontursunova82@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9904-6721>

© O.A.Tursunova

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Anotatsiya: Ushbu maqola fonopoetikaning ayrim masalalarini yoritishga bag'ishlanadi.

Matnning turiga va uslubiga qarab, funksiyalari belgilanadi. Va mana shu funksiyalari ma'lum intonasiya (xayajon, hayrat, muhabbat, nafrat, savol, faxr va boshqa tuyg'ular, munosabatlar ifodasi) orqali namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: fonopoetika, ton, intonasiya, to'xtam, poetik matn.

Аннотация: Данная статья посвящена освещению некоторых вопросов фонопоэтики.

Функции определяются в зависимости от типа и стиля текста. И эти функции проявляются через определенную интонацию (выражение волнения, удивления, любви, ненависти, вопроса, гордости и других эмоций, отношений).

Ключевые слова: фонопоэтика, тон, интонация, стоп, стихотворный текст.

Annotation: This article is devoted to elucidating some issues of phonopoetics.

Functions are determined depending on the type and style of the text. And these functions are manifested through certain intonation (expression of excitement, surprise, love, hatred, question, pride and other emotions, relationships).

Keywords: phonetic units, stress, tone, stop, differential signs, poetic text.

Til hodisalarini tavsiflashga antroponimik yondashuv rivojlanishi munosabati bilan tilning fonetik qurilishini tadqiq etish faollashdi. Shu bois ham matnning tovush qurilishi til uslubi bilan bog'liq holda turli uslublardagi matnlar tarkibida tovush miqdori va sifati tavsifi, tovushlarning tasviriy-ifodaviy roli, poetik nutq evfoniyasi, tovushning poetik matn emosiyasiga ta'siri kabilar lingvopoetikaning bugungi kundagi dolzarb muammolaridan hisoblanadi. So'zning atash, emosional-ekspressiv, aksiologik, kogofenik singari funksiyalari nutqda voqelanadi. So'zning ana shunday funksiyalari voqelangan matn badiiy matn sanaladi. Matnning turiga va uslubiga qarab, funksiyalari belgilanadi. Va mana shu funksiyalari ma'lum intonasiya (xayajon, hayrat, muhabbat, nafrat, savol, faxr va boshqa tuyg'ular, munosabatlar ifodasi) orqali namoyon bo'ladi.

Poeziya qadimda dastlab eshitishga asoslanib yaratilgan, shuning uchun badiiy asar tilining qabul qilinishi vizual emas, jonli intonasion jarangi bilan eshivilishi kerak. Bu esa axborotning estetik jihatini kuchaytiradi, xabar beruvchining hissiy munosabatini aks ettiradi, tinglovchiga shu hissiy ta'sir etkaziladi.

Munosabat bildiruvchi barcha ifoda vositalari matn bilan bog'liq ekan, matnning poetik vositalar bilan boyitilishi va talqini masalasini hermenevtikaga bog'lab e'tirof etish mumkin. Umuman olganda, har qanday yozma manba (matn) ikkiyoqlama tabiatga ega: bir tomondan, u til tizimiga nisbatan qism, ikkinchi tomondan, muayyan bir individning ijod mahsulidir. Shuning uchun hermenevtika oldida bir-biriga bog'liq ikkita vazifa turadi: birinchisi-matndagi lisoniy ifodani muayyan til tizimining uzvi sifatida o'rganish ("grammatik" talqin), ikkinchisi-uning ortida turgan betakror ma'noni anglash ("psixologik" talqin)1.

Hermenevtika falsafasi matnni o'rganishning ahamiyatini inson va jamiyat hayotini tadqiq etishda muhimligiga urg'u beradi. Ijtimoiy tadqiqot sohasida matn bilan

ishlash asosiy o'rin tutadi. Zero, matn turli fan sohalarining ifoda qurolidir.

Filologik fan tizimida esa matnning emisionalligini ta'minlovchi vositalar va ular ifodalayotgan semantik, pragmatik ma'nolar, intonasion o'ttenkalar hermenevtik metod asosida lingvopoetik tahlilni talab qiladi.

Matn muallifning ijodiga nisbatan qism hisoblanadi. Unda butunga xos bo'lgan barcha xususiyatlar u yoki bu ma'noda aks etadi. Demak, sub'ekt (tadqiqotchi) matnni sharhlashdan avval, matnning mazmuni to'g'risida qandaydir ma'lumotga ega bo'ladi. Bunday ma'lumot turlicha – optimistik (ko'tarinkilik), ba'zan esa pessimistik (tushkunlik) ruhda bo'lishi mumkin. Shu sababli ham sub'ekt matnning mazmuni va mohiyatidan ko'proq o'zining tasavvuriga mos keluvchi narsani kutadi. Masalan, diniy muqaddas kitoblarning matnini o'rganishda sub'ekt uni tushunishga kirishishdan avval ushbu kitoblarda yozilgan ma'lumotlarning muqaddas va haqiqat ekanligiga ishongan holda yondashadi. Hozirgi zamon hermenevtikasi nuqtai nazaridan matnning mazmunini tushunishdan avval sub'ektning ongida doim «tushunishdan avvalgi tasavvur» mavjud.

Buni matnni sharhlash, talqin etish jarayonidagi tahlilni birlamchi tushunish, deb aytish mumkin. Ushbu birlamchi tahlil matnni o'rganish va uni talqin etishda alohida ahamiyatga ega. Bunday talqin sub'ektning yondashuvi, matnning tahlili va u haqidagi fikriga, albatta, ta'sir ko'rsatadi. Tahlil natijalarining qanday bo'lishi ba'zan ana shu birlamchi tushunishga bog'liq bo'ladi. Uning ta'siri shu qadar kuchli bo'lishi mumkinki, u ba'zan fikrni butunlay qarama-qarshi tomoniga olib ketishi va unga, umuman, boshqacha mohiyat bergan tarzda yo'naltirishi mumkin.

Hali yorilmagan

Yangi peshonam,
Jim turgin
Devorlar uraversin do‘q.
Qancha peshonamni, axir, yorganman,
Ammo
Biror devor qulagani yo‘q.

(Usmon

Azim. Qismat.)

Mazkur misoldan so‘zlovchining psixologik holatini anglash mumkin, lekin matnning talqini tinglovchi psixologiyasiga qarab turlicha ifodalanadi. So‘zlovchining sharoiti va muhiti bilan bog‘liq bu misolda davr koloriti ko‘rsatilganligini kuzatish mumkin, biroq tinglovchi ham o‘z vaziyatidan kelib chiqib talqin qiladi.

Xullas, har qanday poetik nutq so‘zlovchi va tinglovchini munosabatga kiritadi, so‘zlovchi maqsadining tahlili esa tinglovchi tomonidan amalga oshirilgan sharhga, tahlil ob'ekti bo‘lgan matnning tushunilishi hamda talqiniga borib taqaladi. Umuman olganda, falsafiy tushuncha

hisoblangan germenevtika tilshunoslik, lingvopoetika, semantika va badiiy sharh masalalarida muhim o‘rin tutadi. Poetik nutqdagi tovushlar bilan bog‘liq o‘zgarishlar, urg‘u, to‘xtam, bo‘g‘in va turoq kabi fonopoetik vositalarning tadqiqida poetik nutq sharhi va tahlili muhim amaliy bosqich vazifasini o‘taydi. Germenevtik ta'limot lingvopoetik, xususan, fonopoetik birliklar sharhida alohida e'tiborga molik. Chunki bu ishning metodologik asosini belgilashda etakchi omil vazifasini o‘taydi. Germenevtikaning poetik matnni tushunishdagi roli katta, chunki biror muallif asarini qay tarzda talqin etishi xususiylik kasb etadi, negaki bir kishi tomonidan ifodalanadi, lekin biror asar bir necha sharhlovchi tomonidan turli xil talqin qilinishi mumkin. So‘zlovchi (yozuvchi) nazarda tutgan mohiyatning ochilishi har qaysi talqinda ham, ma'lum ma'noda, yuzaga kelishi mumkin, faqat turli tahlil tamoyillari asosida boriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullaev A. O‘zbek tilida ekspressivlik ifodalashning sintaktik usuli. – Toshkent: Fan, 1987.
2. Tursunova O The importance of interactive games in increasing student speech competence. International bulletin of applied science and technology international bulletin of applied science and technology UIF = 8.2 | SJIF = 5.955 <https://doi.org/10.5281/zenodo.10199685>
3. Zadornova V.Ya. Slovo v xudojestvennom tekste. Yazik, soznanie, kommunikasiya: Sb.statey / Otv.red. V.V.Krasnix, A.I.Izotov. – Moskva, MAKS Press, 2005. – Vip. 29.
4. Yo‘ldoshev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. – Toshkent: Fan, 2007.
5. Lipgart A.A. Osnovi lingvopoetiki. – Moskva: Knijniy dom «LIBROKOM», 2010.
6. Quronov D., Mamajonov Z., Sheralieva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati.– Toshkent: Akademnashr, 2010.